

візуалізованими формами злоякісних новоутворень і необхідність їхньої диференційованої оцінки, що уявляється актуальним і важливим для винесення адекватного судово-психіатричного експертного рішення.

Література

1. Кудрявцев И. А. Судебная психолого-психиатрическая экспертиза. — М.: Юрид. лит., 1988. — 224 с.
2. Cognitive response and psychiatric disorder in women with operable breast cancer / K. L. Pinder, A. J. Ramirez, M. A. Richards, W. M. Gregory // *Psycho-oncology*. — 1994. — N 3. — P. 129–137.
3. Кудрявцев И. А. Комплексная судебная психолого-психиатрическая экспертиза (научно-практическое руководство). — М.: Изд-во МГУ, 1999. — 497 с.
4. Морозов Г. В., Белов В. П., Боброва И. П., Гурьева В. А. и др. Судебная психиатрия: (руководство для врачей). — М.: Медицина, 1988. — 400 с.
5. Васильев В. Л. Юридическая психология. — СПб.: Питер Пресс, 1997. — 650 с.
6. Дейско Д. О. Оценка уровня психологической и социальной дезадаптации женщин, страдающих раком молочной железы // *Обществ. здоровье и профилактика заболеваний*. — 2005. — № 6. — С. 43–45.
7. Леопгард К. Акцептированные личности. — К.: Вища шк., 1981. — 390 с.
8. Штернберг Э. Я. Геронтологическая психиатрия. — М.: Медицина, 1977. — 216 с.
9. Oncologists' recognition of depression in their patients with cancer / S. D. Passik, W. Dugan, M. V. McDonald, B. Rosenfeld // *J. Clin. Oncol.* — 1998. — N 16. — P. 1594–1600.
10. Akechi T., Kugaya A., Okamura H. Suicidal thoughts in cancer patients: clinical experience in psycho-oncology // *Psychiatr. Clin. Neurosci.* — 1999. — N 53. — P. 569–573.
11. Володин Б. Ю., Петров С. С., Куликова Е. П. Депрессия и рак // *Рос. психиат. журн.* — 2004. — № 6. — С. 65–71.
12. Марсапов С. Б., Випоградова Р. Н. Динамика психоэмоциональных процессов и иммуно-аллергического статуса больных раком легкого при использовании различных методов коррекции // *Соц. и клин. психиатрия*. — 2003. — № 1. — С. 41–45.
13. Болдова Е. Г., Сдвижков А. М., Шостакович Б. В. Психиатрические исследования в онкологии // *Рос. психиатр. журн.* — 2006. — № 1. — С. 76–82.
14. Довгалюк А. З. Рак молочной железы. Этиология, клиника, лечение, вопросы медико-социальной экспертизы и реабилитации: Пособие для врачей / Санкт-Петербург. ин-т усовершенствования врачей-экспертов. — СПб: ИТФФ «Полисан», 2001. — 204 с.
15. Akechi T., Okamura H., Kugaya A. Suicidal ideation in cancer patients with major depression // *Jpn. J. Clin. Oncol.* — 2000. — N 30. — P. 221–224.
16. Maguire G. P., Lee E. G., Bevington D. J. Psychiatric problems in the first year after mastectomy // *Br. Med. J.* — 1978. — N 1. — P. 963–965.

УДК 343.985:343.6/7

А. А. Баркар

СПОСОБИ ЗДІЙСНЕННЯ РОЗБІЙНИХ НАПАДІВ НА АВТОТРАНСПОРТІ

Розбій (ст. 187 КК України) — напад з метою заволодіння чужим майном, поєднаний з насильством, небезпечним для життя або здоров'я особи.

В останні роки в Україні одержали широке поширення розбійні напади на автотранспорті, які завдають великої шкоди матеріального характеру, заподіюючи шкоду здоров'ю власників і інших осіб, іноді забираючи життя багатьох

© А. А. Баркар, 2007

людей. Такі злочини стають усе більше зухвалими, відрізняються продуманістю дій, озброєністю злочинців, умінням чинити протидію правоохоронним органам. Вивчення й аналіз слідчої практики показують, що розбої на автотранспорті, як правило, не одиничні й не випадкові й нерідко утворюють багатоепізодну злочинну діяльність.

Така злочинна діяльність являє собою систему об'єднаних загальними мотивами й цілями злочинних зазіхань, розраховану на відносно тривалий період і підготовку, що включає планування, здійснення, маскування й протидію її викриттю. Відомості про спосіб здійснення злочину містять великий обсяг криміналістично значимої інформації про злочинну подію і її учасників, що дозволяє зорієнтуватися в суті того, що відбулося, й намітити оптимальні методи розкриття й розслідування здійсненого злочину, тому що виявлення способу здійснення злочину дає можливість слідчому сформувати модель злочинної події, легше й швидше викрити злочинця, розшукати викрадене майно, з'ясувати інші істотні для розслідування справи обставини.

Розглядаючи спосіб здійснення розбійних нападів на автотранспорті в системі злочинної діяльності як підсистему необхідно виділити такі компоненти останньої: дії по підготовці, здійсненню й прихованню злочину, а також використувані при цьому знаряддя й кошти.

Одна з істотних особливостей розбійних нападів на автотранспорті полягає в тому, що практично у всіх випадках їм передувала більшого або меншого ступеня організація. Вона може виражатися в підборі (вербуванні) учасників злочину, підборі, виготовленні відповідних знарядь і коштів, виборі об'єкта зазіхання, структури й системи охорони, виборі підходящих місця й часу нападу, використанні або створенні підходящої обстановки, розробленні плану, уявному моделюванні майбутньої злочинної операції, підшукуванні транспортних засобів і коштів, маскуванні зовнішності, а також покупки, викраденні або виготовленні зброї.

Вистежування жертви, вивчення фінансового становища в процесі підготовки злочину має на меті визначення найбільш сприятливих для його здійснення умов (місця, часу, обстановки), а також одержання відомостей про майно, що належить потерпілому, його цінність, обсяги, місцезнаходження, умови перевезення, наявну охорону й т. д. Наприклад, банда А. при здійсненні розбійних нападів на автобуси, які здійснювали комерційні рейси в Москву, заздалегідь установлювала маршрут і час рейсу, модель і державний номер автобуса, на який організовувалася засідка на трасі.

Дії по вистежуванню потерпілих, маршрутів їхнього руху, способу життя часто сполучаються із проведеною злочинцями розвідкою місця майбутнього злочину. Так, плануючи напад на водіїв, члени банди виїжджають на місцевість, у ряді випадків проводять тренувальні дії.

Спосіб здійснення розбоїв на автотранспорті може характеризуватися відкритим насильницьким нападом на автотранспортний засіб (наприклад, на інкасаторську машину), а також проникненням в автотранспортний засіб шляхом обману (наприклад, нападу на автотранспортні засоби шляхом «голосування»

на дорозі, з використанням форми й документів працівників міліції, жінок «принад» і т. д.).

У слідчій практиці зустрічаються розбійні напади на водіїв таксі. У цих випадках злочинці, сівши в машину під виглядом пасажирів, пропонують відвезти їх у віддалене місце й під погрозою зброї відбирають у водія гроші й речі. Після цього вбивають або висаджують водія з машини й ховаються на цій же машині. Відомі випадки, коли захоплену в такий спосіб машину злочинці використовували для здійснення наступних розбійних нападів. Іноді жертвами злочинців є не тільки водії, але й пасажирів, що перебувають у машинах.

Заволодіти майном злочинець може намагатися під погрозою негайного або через якийсь час застосування насильства, використовуючи насильницькі дії різного ступеня інтенсивності й небезпеки для життя й здоров'я, аж до позбавлення життя потерпілого. Напад може супроводжуватися зв'язуванням жертви, застосуванням катувань.

На вантажні автомобілі, що перевозять коштовні вантажі, найчастіше роблять розбійні напади організовані злочинні групи. При цьому можуть використовуватися жінки «легкої поведінки» як «відволікаючий фактор». Так, наприклад, діяла злочинна група, яка здійснила на території Львівської області низку розбійних нападів на водіїв вантажівок. Член злочинної групи М. на автотрасі пропонувала інтимні послуги водіям, що проїжджали, сідала в кабінку, а через нетривалий час відбувся збройний напад з боку інших членів злочинної групи. У ході здійснення злочинів викрадалися кошти у водія, у деяких випадках — вантажі.

Також при здійсненні розбоїв на вантажні автомобілі можуть використовуватися кілька швидкісних автомобілів, автоматична вогнепальна й холодна зброя.

Спосіб приховання й уникнення від відповідальності нерідко містить у собі знищення слідів злочину на місці події, знищення знарядь злочину, зброї, документів, одягу, предметів маскування, транспорту, використаного для здійснення злочинів, переміщення викраденого майна в безпечні місця, негайний збут викраденого, зміна зовнішності, створення алібі вже в період розслідування злочинів, приведення жертви в невідомий стан або позбавлення її, а іноді й свідків злочину життя, приховання трупів або спотворювання їхньої зовнішності, використання зв'язків із працівниками правоохоронних органів.

Слідчій практиці відомі випадки протидії розслідуванню, що виражалися в триманні злочинцями потерпілого певний час. Так діяла злочинна група В., члени якої після здійснення нападу й розкрадання автокранів вивозили водія на легковій автомашині в ліс, де тримали кілька годин, поки викрадений автокран не доставлявся їхніми співучасниками в вибране злочинним планом місце. Ці дії вживалися ними, щоб унеможливити своєчасне звернення потерпілого в правоохоронні органи, здатне перешкодити реалізації злочинного задуму.

Добре продумані й здійснені дії щодо приховання злочину можуть повести розслідування помилковим шляхом.

ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ ОСІБ ЗА ФАКТАМИ НЕЗАКОННОГО ВИДОБУТКУ КОРИСНИХ КОПАЛИН (ВУГІЛЛЯ)

В останні роки криміногенна ситуація в Україні, у тому числі в Луганській і Донецькій областях, не поліпшується. У зв'язку із закриттям вуглевидобувних і вуглепереробних підприємств зростає кількість злочинів, передбачених ст. 240 КК України «Порушення правил охорони надр».

Слідча практика свідчить про те, що лише незначна частина кримінальних справ, порушених за ст. 240 КК України, направляється до суду з обвинувальними висновками. Обвинувачення пред'являються особам, що безпосередньо здійснювали видобуток корисних копалин (вугілля). На жаль, організатори зазначених злочинів часто залишаються непокараними.

Розслідування злочинів, передбачених ст. 240 КК України, становить певні труднощі. Це стосується діяння в цілому та виконання окремих слідчих дій, зокрема допиту осіб, які незаконно добували корисні копалини (вугілля), організували його видобуток. Воно має свої особливості.

Даний вид незаконної людської діяльності вимагає від правопорушників спеціальних знань у галузі геології, маркшейдерської справи, а також навичок у розробці і видобутку корисних копалин. Це варто враховувати при проведенні слідчих дій з особами, які безпосередньо займалися даним забороненим видом діяльності, та особами, що мали безпосереднє відношення до вчинення даного виду злочину (організатори, підбурювачі, пособники), зокрема при проведенні їхнього допиту.

Г. Гросс писав: «Свідок неумілому слідчому або нічого не розповість, або покаже несуттєве або зовсім невірне, і той же свідок правдиво, точно й докладно покаже тому слідчому, що зуміє заглянути в його душу» [2, 45–46].

Успіх допиту залежить від того, наскільки повно слідчий врахує та використовує при допиті особливості особи допитуваного — його психіки, культурного й освітнього рівня, професії, світогляду й т.п. Без їх урахування неможливе встановлення психологічного контакту з допитуваним, що є необхідною умовою досягнення мети допиту. Врахування психологічних особливостей особи допитуваного необхідне і для правильного вибору тактичних прийомів допиту [3, 99–100].

У практичній діяльності допит є однією з найбільш складних слідчих дій. Його складність полягає не лише у тому, що слідчому нерідко протистоїть особа, яка не бажає давати показання, але й у тому, що в показаннях сумлінного допитуваного можуть міститися помилки й перекручування, омана та вимисел, які необхідно виявити й урахувати на шляху слідчого до встановлення істини [1, 3].

З'ясування таких питань допоможе визначити причетність особи до незаконного видобутку вугілля, ступінь її вини, правдивості показань.

1. Яким чином йому стало відомо про місце розташування корисних копалин? Відповідь на дане запитання допоможе особі, що допитує, визначити вер-

сію допитуваного про вчинений злочин (чи самостійно він виявив поклади вугілля або йому хтось підказав; чи має він спеціальні пізнання в геології або маркшейдерській справі; його хтось найняв для видобутку вугілля) для подальшого планування розслідування.

2. Хто і яким способом визначив, що добутий матеріал є корисними копалинами і якої марки? Так само відповідь на запитання допоможе встановити ступінь наявності у особи спеціальних знань у геології, причетність до вчинення даного злочину інших осіб (організаторів, посадових осіб підприємств або осіб, що мають доступ до карт залягання корисних копалин, а також осіб, що мають відношення до проведення досліджень корисних копалин).

3. Яким способом і за допомогою якої техніки, знарядь виробництва, пристосувань вівся видобуток корисних копалин? Ким і яким чином використовувалися знаряддя виробництва? Аналогічно, відповіді допоможуть установити причетність особи до даного злочину, наявність у нього спеціальних навичок з використання технічних засобів, знарядь виробництва, пристроїв.

4. Хто і яким чином реалізовував (купував) видобуті корисні копалини? Хто й чим розплачувався за відвантажені корисні копалини? Хто оплачував проведення робіт з незаконного видобутку корисних копалин? Чи було відомо особі про те, що її діяльність була незаконною. Отримані відповіді допоможуть визначити співучасників (організаторів, співвиконавців). Так само можна визначити ступінь поінформованості особи про вчинений злочин. У практичній діяльності мають місце випадки, коли особи займаються видобутком вугілля, помилково вважаючи, що їх діяльність законна. Такі випадки мають місце, коли осіб наймають для проведення робіт з видобутку вугілля під приводом їх працевлаштування на підприємство, що має ліцензію на видобуток вугілля. Таким чином, особи навіть не підозрюють про свою протиправну діяльність. Для з'ясування всіх даних фактів необхідно під час проведення допиту акцентувати увагу допитуваного на опис осіб, які нібито прийняли їх на роботу, оплачували їх трудову діяльність, забезпечували знаряддями виробництва, транспортними засобами. Варто так само зазначити, яким способом допитуваному пояснювали, що його діяльність законна.

При допиті посадових осіб підприємств, які незаконно здійснювали діяльність з видобутку корисних копалин (вугілля), а так само фізичних осіб, які організували незаконний видобуток вугілля, варто відображати факти встановлення розташування корисних копалин, підшукування засобів і знарядь виробництва, розрахунків з особами, які безпосередньо здійснювали видобуток вугілля. Крім того, необхідно відображати факти реалізації видобутої вугільної маси (за готівковий або безготівковий розрахунок, фізичним або юридичним особам).

У практичній діяльності мають місце факти, коли посадові особи підприємств, не маючи ліцензії на право видобутку корисних копалин, одержують дозволи на розробку територій під подальше відкриття шахт корисних копалин, що займаються відкритою розробкою, а під видом даної діяльності не тільки розчищають земельну площу, але й займаються видобутком вугілля. Не слід забувати, що всі організатори незаконної діяльності з видобутку вугілля у великих

розмірах пов'язані з фірмами, які здійснюють поставку вугілля на підприємства й в установи (котельні, теплові електростанції й т. д.) Для реалізації незаконно видобутого вугілля продавцям необхідно підробляти документи, що відображають отримання вугілля, його якість, кількість і вартість. Дані документи необхідно використати в процесі допиту організаторів злочинної діяльності з видобутку корисних копалин, а так само посадових осіб фірм, через які здійснювалася реалізація незаконно видобутого вугілля.

За даною категорією справ свідками можуть виступати особи, які безпосередньо видобували вугілля (при цьому вони не були інформовані про неправомірні дії), покупці вугілля, що здійснювали перевезення видобутку, надавали технічні засоби, обладнання й знаряддя виробництва для видобутку вугілля, а так само очевидці.

Як вже зазначалося, дані особи можуть бути допитані як свідки, однак при підготовці до їх допиту необхідно встановити ступінь знайомства та родинні стосунки, матеріальну або іншу залежність від особи, що займалася видобутком вугілля, поінформованість допитуваного про вчинений злочин. Це необхідно для правильного обрання тактики допиту, подальшої оцінки отриманої інформації й планування подальших слідчих дій.

Література

1. Бахин В. П. Допрос: Лекция. — К., 1999.
2. Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики. — С.Пб., 1908.
3. Лившиц Е. М., Белкин Р. С. Тактика следственных действий. — М., 1997.

УДК 343.985:343.415

С. П. Чумак

МЕХАНІЗМ ФАЛЬСИФІКАЦІЇ ВИБОРІВ ТА ДЕЯКІ СПОСОБИ ПРОТИДІЇ

Доти, поки існують вибори, фальсифікація буде невід'ємною частиною передвиборного процесу. Статистика затверджує, що за роки незалежності України ще жодного члена виборчої комісії не було притягнуто до кримінальної відповідальності [1; 2; 3].

Наша мета — ґрунтуючись на результатах аналізу матеріалів практики та особистого досвіду, розглянути деякі способи фальсифікації виборів та зосередити увагу на протидії вказаним явищам.

«Виїзд додому» — найнебезпечніший спосіб фальсифікації. Відповідно до ст. 77 Закону України «Про вибори Президента України», кожний громадянин України, який за станом здоров'я не може з'явитися на виборчу дільницю, може направити у свою дільничну комісію заяву, де він указує про бажання голосувати за місцем мешкання. Відзначимо — ніякого підтвердження стану